

Franz Joseph Schierse

A KERESZTÉNY SZENTÍRÁSMAGYARÁZAT CÉLJAI ÉS ÚTJAI

Előzetes megjegyzés. A következő cikk szerzője sokat gondolkodott azon: milyen problematikus kritikai módszereit olyanoknak átadni, akik hisznek. Nem akarjuk kétségbe vonni a tudományos exegézis szükségességét, de az egyházi bibliai munkában egyszerűbb, „lelkibb” módszerek ajánlatosak a Szentírással való bánásmódban. Annak viszont, aki nem exegéta, kicsit másképp vetődik föl a probléma. Úgy érzi, hogy a legújabb bibliai tudomány elbizonytalanítja, túl sokat követel tőle, és hitét nehéz válságba juttatja. Nem tudja, mit is tartson a Szentírásról: történeti tudósításai helyesek-e vagy hamisak, örök vagy csupán időhöz kötött igazságokat hirdet-e, hiteles hagyományokat nyújt vagy redakciós kiegészítéseket, ezért azután sokfelől elment a kedve, hogy Isten szavával foglalkozzék. Cikkünk szándéka, hogy segítsünk ennek az elfáradt, elbátor-talanodott kereszténynek. Az olvasót egy kis türelemre kell kérnünk a kezdetben kicsit tekervényes gondolatmenethez.

Aki egyszer a gyakorlati bibliai munkában tevékenykedett, bizonyára ugyan- azt a sajtáságos tapasztalatot tette. Olyan emberek ülnek ott körben vagy az előadótérben, akiknek hivatásához tartozik, hogy napról napra okmányokat vizsgáljanak át, írásbeli munkákat ellenőrizzenek, kéziratokat véleményezze- nek, tanúk kijelentéseit hasonlítsák össze, régi vagy újabb szövegeket ér- telmezzenek. Mi mást csinálnak ezek, mint a maguk szakterületén történet- kritikai exegézist alkalmaznak? Vagyis konkrétan: tanítók, hivatalnokok, jogá- szok, politikusok, újságírók, még háziasszonyok és anyák is hozzá vannak szok- va, hogy szövegeket bírálva olvassanak, hibákra és ellentmondásokra fölfigyel- jenek, megjegyzéseket, tisztázatlan dolgokat ne fogadjanak egyszerűen el. Azt hinné hát az ember, hogy az ilyen közönség különösen nyitott és előkészült a modern szentíráselemzés módszerei iránt. Pedig szó sincs róla! Gyakran éppen azok a hívők szegülnek a leghevesebben ellene az új bibliakritikának, akiknek filológiai vagy történelmi képzettségük alapján igazából tudniok kellene, hogyan bánik az ember régi szövegekkel.

I.

A probléma

Mit csináljunk ebben a helyzetben? Hívjuk fel a bibliai tárgyú összefoglaló résztvevőinek figyelmét arra, hogy magatartásuk ellentmondó: mindennapi életükben gondolkodás nélkül élnek ugyanazokkal a módszerekkel, amelyeket a szentírásmagyarázatban elutasítanak? Ez csak erősítené az ellenállást. Mert egy „szent könyvvel” nyilvánvalóan másképpen szeretne bánni az ember, mint iskolai dolgozatokkal vagy bírósági aktákkal. De talán segít, ha a hívőket az

egyházi tanítóhivatal megnyilvánulásaira utaljuk, amelyek kedvezően nyilatkoztak az új exegetikus módszerről? Bizonyos, hogy XII. Pius enciklikája, a „Divino afflante Spiritu” (1943) valóságos áttörés volt, „felszabadító enciklika” — de csak a tudományosan működő exegetának, nem pedig az Egyház többi tagjának. Ha tehát nem akarjuk megadni magunkat a sorsnak — mint sajnos már sokan tették —, akkor alighanem csak egy út marad, ugyanaz, ami más nehéz helyzetekben is ajánlatos: türelem, apró lépések, pedagógiai tapintat, és ijesztgetés vagy bizonytalanságba ejtés helyett az új exegezis adta „nyereség” pozitív felmutatása.

Ez az óvatos pedagógia már csakugyan elért egyetmást. A tájékozottság gyakran bámulatosan javult, az elkötelezett hívők „ingerküszöbe” néhány fokkal magasabb lett: vagyis ha az exegeta kétségbe vonja egy csodás történet történelmiségét, vagy egy páli levél keletkezését későbbi időre teszi, általában nem kell már attól félnie, hogy följelentik a püspökénél vagy rendi előjárójánál. A biblikus felvilágosító munkának ez a haladása mindenesetre igen öröndetes. De a keresztény szentírásejtélmény igazi problémáit még nem oldja meg.

Hogy magunk elé idézzük a mindig nyilvánvalóbbá váló dilemmát, elég két szélső esetre rámutatnunk; bizonyára nem merül föl a gyanú, hogy mesterségesen alkottuk meg őket. Egyfelől vannak exegeták, akik mesterien jártasak a szakmájukban, és a legjobb tudományos fegyverzetben díszelnek, de mintha a lelki tapasztalatok felől semmi közük nem lenne a Szentíráshoz. Vagy legalábbis hiányzik belőlük az ilyen tapasztalatok közvetítésére való képesség. Másfelől számos keresztényt ismerünk, aki alig tud valamit az új exegezis fölfedezéseiről és módszereiről, viszont az Írás az élet, az öröm és bizalom állandóan buzgó forrásává lett számukra. Természetesen nem kellene az ügnek ilyen egymást egyenesen kizáró szélsőségeikig jutnia. Azt kívánna az ember, hogy a tudományos exegezis mindig párosuljon a Szentírás hívő értelmezésével és személyes vallásossággal, s ugyanígy fordítva is — ami persze már sokkal nehezebben megvalósítható. Hiszen gyakori tapasztalat tanít arra, hogy ha emberek megismerik a tudományos módszereket, elveszítik naív közvetlenségüket az Írással való érintkezésben, és sok időbe kerülhet, míg ismét spontánul tudnak hozzáférni Isten szavához. De a másik esetben, a hívő exegeta esetében is föl kell vetni a kérdést: vajon a Szentírás iránti szeretete csakugyan a történetkritikai kutatásból táplálkozik-e. Mert legtöbbszörre a jámbor gyermekkor boldog öröksége és a tudományos munka mellett különös módon közvetlenül folyó lelki élet gyümölcse. Ezért sürgős szükség van arra, hogy tisztába jöjjünk egyfelől a tudományos exegezis alapvetően különféle célkitűzéseivel, másfelől a hívő keresztény szentíráshasználatával.

A tudományos exegezis célja és feladatai

Ha biblikus tudományról van szó, rögtön arra a történetkritikai tudományágra gondol az ember, amely a felvilágosodás kora óta az újkori szellemtörténet

egyik legimponálóbb teljesítményévé fejlődött. Nem szükséges itt megvizsgálnunk, helyes-e az a széles körökben elterjedt vélemény, hogy az exegézis csak a legutóbbi két évszázadban vált tudománnyá. Bibliai kérdések kritikus tárgyalására már sokkal korábban történtek kezdeményezések, és ami a tudományos jelleget illeti, például egy Aquinói Tamás kommentárjai a maga korában minden bizonnyal az ésszerű szentírásmagyarázat csúcspontját alkották. A történelmi szemlélet tehát bizony kicsit korlátok közé szoríthatná a modern exegézis abszolút igényét. De ez nem döntő. Az újabb biblikus tudomány tisztázatlan problematikája inkább abban rejlik, hogy egyfelől még teológiai tudománynak tekintí magát, másfelől nem térhet ki a történettudomány vagy irodalomtudomány által módszertanilag elébe írt út elől.

Az exegézisnek mint teológiai tudománynak az életben elfoglalt főhelye a papnövendékek ill. világiak teológiai kiképzésében van. Az egyházi dogmák, az erkölcsstan és néha a jog megalapozását és megmagyarázását is szolgálja, a homiletika és liturgika lelkipásztori szaktárgyaiban a körülmények szerint fontos szerepet játszik. Amellett a teológusutánpótlás lelki és aszketikai nevelésében is szükség van rá. Ezekben a célkitűzéseken a történetkritikai módszer alkalmazása (a belőle kikristályosodott részmodszerekkel együtt) elvileg nem változtatott. Konkrétan azonban egy sereg tárgyi nehézségre vezetett, úgyhogy létrejöhett az ismert benyomás: a „régí” exegézis (akármit is értettek rajta) hasznosabb volt. Annál sikeresebben dolgozott a biblikus tudomány saját szakterületén, az ó- és újszövetségi kutatásban, ez azonban gyakran csak elősegítette a teológiától és az egyháztól való elidegenedését. A következőkben röviden megmagyarázzuk, mennyiben függött össze ez a fejlődés a történetkritikai módszerrel.

A történetkritika szükséges

A történetkritika, mint már a neve is mondja, a történettudományból eredő eljárás. Ott vizsgálat alá veszik az okmányok és hagyományok valóságát, igazságát, keletkezésük körülményeit, irányukat.

Ma senki sem vitatja, hogy a Szentírást is történeti kritikának kell alávetni. Maga is igen sok egymástól eltérő hagyományt tartalmaz, és ábrázolásaival gyakran biblián kívüli tanúságok más jellegű kijelentései állnak szemben, úgyhogy szavait nem fogadhatjuk el látatlanban „igaz”-nak (azaz történelmileg helytállóknak). Az exegéta számára ez már régóta magától értetődő, viszont igen könnyen elfelejti, milyen botránykó az ilyen vizsgálódás azoknak a hívőknek, akik még mindig meg vannak szokva, hogy a Bibliát minden tekintetben tévedés nélküli isteni szónak tekintsék.

Hibás fejlődések

Pedig nem volt szükséges, hogy a történetkritikai módszert a szentírásvizsgálat egyedül lehetséges módszerének tartsák. Szem elől tévesztettük, hogy a tárgyával szemben távolságtartó, semleges és objektív tudományos vizsgálat sohasem tudja megragadni a teljes valóságot. És éppen ebben állt a

mögöttünk hagyott (?) tudományos korszak nagy tévedése. Az életnek csaknem minden területén csak azt ismerte el, amit „objektív” adatokkal, számokkal, formákkal és szerkezetekkel meg lehetett mérni. A többi, az objektívaláthatatlan maradék, egyszerűen „nem számított”, egyéninek, tetszőleges alanyinak tartották, a jelentéktelen képzelődésnek a birodalmába utalták.

Ami az újkori bibliatudományt illeti, az világnézetileg is megalapozta teljességigényét. A felvilágosodás valóságértelmezésének megfelelően minden dolgot, jelenséget, tényt és személyt az analógia, az okság és az immanencia elvei szerint kellett megmagyarázni. Ez azt jelentette, hogy történeti, tapasztalati valósága csak annak van, amit összehasonlítható tényekkel (analógiákkal) lehet igazolni. Hivő exegéták mindig hangsúlyozták, hogy ők pusztán technika gyanánt használják a kritikai módszereket, de a felvilágosodás racionalista elveire semmi közük. Gyakorlatban azonban a technikai módszereknek és a világnézeti előfeltételeknek ez a szétválása gyakran oda vezetett, hogy kitértek a hit igazi problémái elől, és a filológia, kronológia, földrajz, botanika és más peremtudományok veszélytelenebb vidékeire húzódtak vissza. Vagy pedig a „kettős igazság” veszedelmes magatartásához jutottak: valaki mint kritikus exegéta meg volt győződve arról, hogy például nem történhetnek csodák; mint keresztény teológus viszont továbbra is vallotta, hogy Jézus csodákat tett. Mindenesetre a hívők közössége iránt elkötelezett exegéta mindig újból arra a tényre bukkant, hogy a történetkritikai módszer nemcsak semleges technikai tudományos eszköz, hanem átfogó értelmezési kísérlet is, amelyet az igazságnak és a valóságnak igen korlátozott értelmezése irányít.

Igy nem csoda, hogy a — bármely felekezetű — egyházak az újkori bibliakritikát kezdettől fogva idegen testnek érezték, és csak a legnagyobb fenntartásokkal alkalmazták. És mégis hajótörésre voltak és vannak ítélve azok a különféle kísérletek, hogy visszaforgassuk a történelem kerekét, és az exegézist visszavigyük egy a tudományt megelőző, látszólag paradicsomi korszakba. Az Evangélium ígérete sohasem a „vissza a múltba” törekvésnek szól — legyen az az őskereszténység, az egyházatyák kora, a középkor vagy a trienti zsinat —, hanem mindig annak a jövőnek, amely Jézus Krisztus által már jelenné válhat. Ezért a kritikus bibliatudomány a hívő exegéta számára továbbra is komoly és kérdéses ügy lesz, de azon fog fáradozni, hogy „még kritikusabb legyen a történetkritikusoknál” (Karl Barth), és a részletkérdéseken túl sohase felejtse el az egészét, az „Isten kegyelmét hirdető örömhírt” (Csel 20,24).

II.

A hívő írásmagyarázat céljai és módszerei

Hogy miről van szó, azt először olyan tapasztalatokon ábrázoljuk, amelyekben valamennyien részesedünk, mikor nap mint nap könyvek és szövegek kerülnek eléink. Az a kritikus, cenzurázó, ítéletet alkotó olvasás, amelyet az újkori exegézissel-kapcsolatban ismételten említettünk, bizonyára nem az egyet-

len és legkevésbé sem uralkodó módja az írott szóval való találkozásnak. Aki könyvet vesz a kezébe, az rendszerint feloldódást, szórakozást keres. Az olvasó bizonyos mértékig kiszolgáltatja magát a szerzőnek, utazni indul vele, azonosítja magát a cselekvő személyekkel, vagy elkülöníti magát tőlük, mintegy másik élete támad, önmagánál tovább érő, megsokszorozott. Jól megírt könyvek mutatják, micsoda hatalma lehet az emberen a szónak: megneveteti vagy sírásra fakasztja, lelkesíti és rémülettel tölti el, sápadtra ijeszti és örvendező bizalmat áraszt belé. Az olvasás közismert varázsa — a pengős regénytől a klasszikus irodalomig — onnét ered, hogy az olvasónak nem kell először fáradságosan megértenie valamit, hanem a szövegből önmaga megértését érzi ki, és így hamar egyetértésbe kerül vele.

A Biblia mint szórakoztató irodalom?

Talán az ilyen pusztá időtöltésből és idegcsiklandozásból történő olvasás negatív oldalai is felelősek azért, ha az ember húzódozik attól, hogy a Bibliát mint szórakoztató irodalmat ajánlja. De hát voltaképpen miért ne? Évszázadokon át a Biblia történeteit — amelyekből igazán nem hiányzik sem a szerelmi történet, sem a krimi — a legnagyobb érdeklődéssel olvasták, és pedig nemcsak vallásos érdeklődéssel. Ma már minden középiskolás azt hiszi, hogy fölötte áll az ilyenfajta olvasmánynak — egyszerűen mert nem ismerkedik meg vele, és kritika nélkül átveszi a felnőttek előítéletét (köztük hitoktatókét is). Ezért tartják a Bibliát gyakran eleve unalmasnak, érdektelennek, élettől idegennek és humor nélkülinek. Ezt a könyvet, amely számtalan nemzedéknek magát „a könyvet” jelentette, ma már kevesen veszik csak úgy egyszerűen kézbe, olvasmányul, feloldódásul, szórakozásul. Persze az is igaz, hogy a bibliakiadások legtöbbszörre nem túlságosan hívogató kiállításúak, meg hogy sok ember valószínűleg már olyan alaposan elrontotta irodalmi ízlését, hogy nem telik többé tetszése az frás egyszerű elbeszéléseiben. De vajon nem az lenne-e az egyházközösségekben folytatott gyakorlati biblikus munka első feladata, hogy a szövegeket magukat újból ismertté tegye? Ahelyett, hogy dilettáns módon vitakoznánk valamiféle tudományos hipotézisekről (amelyek holnapra talán már kimennek a divatból), először ébresszük föl az érdeklődést a Bibliában ábrázolt élet iránt. Csakhogy attól félek, ez ellenkeznek korunk irányzatával. Az emberek mintha egyáltalán nem akarnák, hogy tárgyilagosan tájékoztassák őket, inkább erősítsék meg előítéleteikben és korbácsolják fel érzelmileg. Ilyenformán vég nélkül folyik a vita minden lehetséges problémáról, az atomtól az istenfiúságig, anélkül, hogy csak megközelítő sejtelmük is lenne a tényállásról.

A hívő írásmagyarázat tanulmányi céljai

A bibliai szövegek szórakoztató értéke kétségtelenül korlátolt, s a hívő keresztények joggal többet keresnek az írásban, mint változatosságot és irodalmi élvezetet. A „Jelki” olvasás szeretne megérezni valamit abból a lélekből is, amely a Bibliát sugalmazza; akarja, hogy a Szentlélek, Isten és Jézus Lelke

megragadja, elevenén találja, lenyűgözzé és tette indítsa. A hívő tehát pontosan fordított viselkedést tanúsít a szövegekkel szemben, mint a kritikus exegeta. Nem ül törvényt a Biblia fölött, nem utasítja a tanúk padjára vagy a vádlottakéra, inkább az őt megillető bírói székbe emeli, és saját magát vallja „hezugnak”, igazságtalannak és bűnösnek (vö. Róm 3,4-18), mert reméli, hogy tőle fogja hallani a megbocsátás, a megkegyelmezés, a feloldozás szavát. Tehát egészen más folyamat folyik le, mint általában a tudományos exegézisnek kell végbevennie. Ez a folyamat nem kétségeket, tisztázatlan dolgokat vagy legjobb esetben történelmi ill. irodalmi bizonyosságokat terjeszt, hanem a legnagyobb bizonyossággal ajándékozza meg az embert, amit egyáltalán nyerhet: annak bizonyosságával, hogy Isten ismeri és gondot visel rá.

A hívő szentírásolvasás szándékait pontosabban is meg lehet fogalmazni, a hitoktatásban szokásos „tanulmányi célok” módjára. Hogy még egyszer negatívan fejezzük ki, nem arról van szó, hogy laikus módon üzzünk bibliatudományt. A bibliakörök résztvevői ne mini-exegétákká legyenek, hanem a nekik adott Szentlélek szerint találjanak utat az Írás személyesen rájuk vonatkozó igazságához és valóságához. A „személyes” szón nem egyéni beszűkülést kell érteni, hanem az egyes embert úgy is, mint önálló személyt, úgy is, mint csoportjának, egyházközségének, egyházának, az államnak és az emberiségnek tagját. Pozitíven azután nagyjából így lehet megfogalmazni a hívő szentírásmagyarázat céljait: A bibliáolvasó tanulja meg, hogy

1. az Írásban Istennel találkozzék, meghallja szavát és párbeszédbe kerüljön vele;
2. az Írásból tájékozódást kapjon napi életére és együttélésére;
3. az Írással imádkozzék, vagyis minden dolgot, saját életét, embertársait és a világét Isten látóhatárába állítsa.

Szükség van módszerekre

A célkitűzések felől aligha lesz véleménykülönbség, annál inkább a módszerekről, amelyekkel el lehet érni ezeket a célokat. Először is szembe kell szállnunk azzal az igen elterjedt felfogással, hogy módszerekre nincs szükség és nem is segítenek, mert teljes szabadságot kell biztosítanunk a Léleknek. Ő tudja legjobban, hogyan vezesse a bibliáolvasót hitre, reményre és szeretetre. Ebből igaz annyi, hogy a módszereknek nem szabad kényszerzubbonyvá válniuk, megfojtaniuk a Lelket. Másfelől téves az a hiedelem, hogy a Lélek mindig csak a kiszámíthatatlanság, önkény és tetszőleges egyéni viselkedés útján tudna hatni. Ez az elképzelés vette hitelét a pneumatikus, lelki szentírásmagyarázatnak.

Az eljárásban már csak azért is bizonyos rendet kell tartanunk, mert a hívő szentírásmagyarázat lényege szerint egyházi, közösségalkotó dolog is, akkor is, ha magánúton folyik. A keresztény sohasem csak önmagának olvas a Bibliából, hanem egyben mindig másoknak és másokkal is. Az Egyház megbízásából olvassa, bibliáolvasása az igeistentisztelet töredékes alakja. Ennek az egyházi,

liturgikus értelmezésnek kell kifejeződni a minden hívő szentírásmagyarázatot bevezető imádságban. Ima a Szentlélekért, aki helyes megértést, vigaszt és örömet ad, ima Isten szeretetéért, amely fölgnyullasztja szívünket és kiélesíti tekintetünket az embertárs gondjai iránt: ebben tükröződnek a Szentírással való gyümölcsöző találkozás lélektani előfeltételei. Senki se szégyellje hívő voltának ezt a kifejezését. A tudományos exegézis is alapos előzményekkel, sőt gyakran előítéletekkel nyúl a szövegekhez, csak éppen nincs mindig tudatában.

Anélkül, hogy korlátok közé akarnánk szorítani a Szentlélektől sugallt lehetőségeket, a következő módszereket indítványoznánk, mint amelyekkel jobban el lehet érni az említett célokat:

- a helyzetelemzést — mind a szövegét és címzettjeit, mind az olvasót ill. csoportját vagy környezetét (helyzetelemző módszer);
- a személyes vonatkozást szöveg és olvasó között (dialógus-módszer);
- a bibliai és egyházi kijelentések jellegének teljes figyelembe vételét (integratív módszer);
- a szöveg gyakorlati alkalmazását, áthelyezését az olvasó környezetébe és jelenébe (aktualizáló módszer).

Ezek a módszerek összeségükben se nem újak, se nem kizárólagosak, vagyis tudományos kommentárookban is alkalmazzák őket, amint fordítva ők maguk is hasznot meríthetnek a történetkritikai kutatás eredményeiből. Ugyanakkor az egyszerű bibliaolvasónak is lehetővé teszik, hogy szerény erőfeszítéssel „meghallja, mit mond a Lélek az egyházaknak” (Jel 2,7).

Helyzetelemző módszer

A helyzetelemző módszer komolyan veszi azt a fölismerést, hogy egy szöveget csak igen tökéletlenül lehet megérteni, ha csupán filológiai-irodalmi mi-voltára csökkentve vizsgáljuk, mint valami preparátumot a mikroszkóp alatt. Csaknem minden szöveg életszerű összefüggés része, egy sokszólamú, gyakran diszharmonikus kórus szólamvezetője, amelyet előre ismernünk kell, vagy vele együtt hallanunk. Az írás szava legtöbbször már kérdésekre adott felelet, és ezeket a kérdéseket először tisztáznunk kell. Amennyiben a szükséges ismeretek magából a szövegből nem állapíthatók meg, bevezető művek és kommentárok hasznos útbaigatásokat adnak az eredeti címzettek helyzetére, szükségleteire, kételyeire, félreértéseire, várakozásaira és kívánságaira vonatkozólag. Különböző nagy segítség lenne, ha minden bibliaiadásban rövid „használati utasítás” előznie meg az ó- és újszövetség minden írását. A régebbi fordításokban általános volt az olvasók ilyen útbaigatása. De mióta ezek sok esetben tudományosan tarthatatlannak bizonyultak, úgy látszik, inkább egészen lemondanak róluk.

Az eredeti helyzet ismereténél majdnem még fontosabb a bibliaolvasót mozgató saját problémák, remények és aggodalmak fölismerése. Ismét megmutatkozik, hogy az elszigetelt szöveg objektív vizsgálata nem helyettesítheti a megértés folyamatát, amely csak a szöveg és az olvasó érintkezésébe jutásá-

ból jön létre. A bibliaolvasó gyakran fölfedezi, hogy hasonló helyzetben van, mint pl. a zsidók a száműzetésben, vagy a korintusi, galáciai vagy római keresztények. Így lehetővé válik számára, hogy szolidárisá vágyon rég meghalt hitbéli elődjével, — vagy nem úgy kellene-e inkább mondanunk, hogy ezek a bibliai korban élt férfiak és nők már szolidárisá váltak velünk, mert mindaz, ami velük történt, „előkép a számunkra, a mi okulásunkra írták meg” (1Kor 10,11)? Ezzel megtapasztaljuk minden megértés egyik legalapvetőbb előfeltételét: azt, hogy a szöveg megért bennünket. A hegyi beszéd egy kijelentését variálva úgy is mondhatnánk, hogy „a Szentírás már tudja, mire van szükségetek, mi nyom benneteket, mielőtt még kimondanátok” (vö. Mt 6,8). Ha pedig az olvasók már elértek a szöveggel való alapvető egyetértésre, akkor saját helyzetüket is jobban föl tudják ismerni és szavakba foglalni. Isten számára „a vakok látnak” és „a némák beszélnek” (Mt 15,31; Mk 7,37).

Dialógus-módszer

A hívő szentírástértelezés a legvilágosabban bizonyára a dialógus-módszerben különbözik a történetkritikai magyarázattól. Bár az exegetika is párbeszédet folytat a Bibliával, de ez inkább valami kihallgatáshoz, rendreutasításhoz vagy ellenbizonyítékok híján megadott fölmentéshez hasonlít. Az exegéta hivatásánál fogva szakértőnek érzi magát, aki mindig többet tud, mint az adott szöveg. És ha egyszer az ige erejétől találva elnémul, vagy személyes megrendülését juttatja kifejezésre, akkor szinte mentegetőznie kell, hogy „kiesett a szerepéből”. A dialógus-módszeren azonban még valami mást is értünk, mint azt a kísérletet, hogy kiváltsuk a megigézettség, megrendültség, belső megragadottság nem is olyan ritka irodalmi élményét. Az ilyen jelenségek személytelen, névtelen hatalomtól, erős szenvedélytől és élénk képzelettől is származhatnak. Aki a Szentírástól csak érzelmi „zuhanyt”, az isteninek a borzongását várja, az könnyen összetéveszti Istent egy a szükséghez képest stimuláló vagy megnyugtató gyógyszerrel.

A hívő írásmagyarázatban azonban csakugyan a szöveg „személyiségéről” van szó, azaz eleven beszélgetőtársnak érzem, aki megszólít, kérdez, rendre utasít, bátorít és feloldoz. Ez a beszélgetőtárs azonban végső soron maga Isten, aki „több alkalommal és többféle módon szólt őseinkhez a próféták útján, ebben a végső korszakban a Fián keresztül beszélt hozzánk” (Zsid 1,1-2), tehát a Biblia mögött Isten tekintélye áll. Így az a vélemény alakulhatott ki, mintha az embernek az írás szavait csak parancsként kellene tudomásul vennie. Ha ez igaz lenne, akkor Isten zsarnok, a hit pedig embertelen magatartás. De maga az írás sok helyen tanúsítja (pl. Ter 18,23-35; Mk 7,24-30; Jób könyvének sok része és sok szoltár), hogy Isten hagy, nagyon is hagy magával beszélni, hogy nem akarja rabszolga módjára betűkhöz kötni az embert, hanem szakadatlanul a belátására, szabadságára, ítélőképességére és felelősségére appellál. Ezért a dialógus-módszer bátorítja a biblia olvasóját, hogy párbeszédbe bocsátkozzék Istennel, előadja kifogásait, kétségeit, belső és külső ellenállásait. Az ilyen ima

bizonyára nem vonja ki magát a szöveg igénye alól, hanem a helyzetnek és a tartalomnak megfelelően értelmezi.

Integratív módszer

Az integratív módszer nélkül a bibliamagyarázat gyakran tévútra és bizonytalanságba vezetne. Csak kevés szöveg tartalmazza miniatűr felvétel módjára az egész evangéliumot, a teljes és csorbítatlan üzenetet. Egy ismert szómagyarázat szerint az eretnesség lényege abban áll, hogy egyes oldalakat, részizgazságokat ragad ki, és ezt adja ki egésznek. A gyakorlati bibliai munkában mindig újból megtapasztaljuk, milyen nehézséget jelent már különféleképpen hangzó bibliai helyek összhangba hozatala is. Még kényesebbé válik a probléma, ha úgy látszik, hogy bibliai kijelentések ellentmondanak valamelyik egyházi tanításnak, mint pl. Márknak az a helye (6,3), amely egész elfogulatlanul beszél Jézus „fivéreiről és nővéreiről”. Ha ilyen esetekben a vita csupán csak a vitatott történeti tényekkel foglalkozik, az nem elégíti ki sem a Szentírás „lelki olvasásának”, sem a „teológiai kommentárnak” az igényeit. Az integratív módszer azt kívánja, hogy vegyük tekintetbe az egyházi dogma kötelező mércéit, és így a hívő gondolkodást a dolgok széléről a közepére, az egyes oldalakról az egészre irányítsuk, Jézus Krisztus egyetlen személyére, aki „igaz Isten” és „igaz ember”, úgy, hogy „mind a két természet sajátos jellege megmarad” (kalkedoni zsinat). A tudományos exegézistől eltérően a hívő szentírástértelmezésnek nem kell tartania attól a szemrehányástól, hogy megsérti a szakmai illetékesség határait. Ahol Isten igéje az egész embert igényeli, felelőtlenség lenne kitérni a döntések elől, vagy részizgazságokkal fizetni ki a kérdező bibliaolvasót.

Aktualizáló módszer

Az újkori exegézis joggal óvott bibliai szövegek elhamarkodott, meggondolatlan aktualizálásától. Megismertette velünk nem egy olyan elképzelés és magatartási szabály szociális-kulturális időhöz kötöttségét, amelyeknek eddig változhatatlan, kinyilatkoztatott igazság-jelleget tulajdonítottak. Így lehetetlenné vált, hogy a Bibliát minden időkre érvényes receptkönyvnek tekintsük, amelyet csak föl kell ütni, hogy az élet minden kérdésében megkapjuk az egyedül helyes feleletet. Sajnos a Bibliával való „fundamentalista” visszaélésnek ez a jogos kritikája azt a benyomást keltette, mintha most már egyáltalán nem is lenne szabad az Írás után igazodni. (Fundamentalizmusnak nevezzük azt a mindenekelőtt egyes amerikai egyházakban dívó magatartást, hogy a Bibliát a történetkritikai és természettudományi ismeretekre való minden tekintet nélkül magyarázzák, úgyhogy szinte isteni orákulum jellegét kapja. Mifelénk is terjedőben van egy bizonyos irányzat, hogy nehéz problémákat — bibliai idézetekkel „oldjanak meg”.) Legalábbis sok hívő elveszítette elfogulatlanságát a szövegek iránt, mert nem mernek már ítéletet mondani, hogy mi időhöz kötött, és mi továbbra is érvényes.

Itt az aktualizáló módszer ismét visszavezethet a bibliai ige tekintélyében való egészséges bizalomhoz, mivel csak a végkövetkeztetéseket kell levonnia a helyzetelemzés, a dialógus és az integráció már említett módszereiből. Ha áll az, hogy a mi helyzetünk széles területeken más lett, mint a földközi-tengeri antik emberé, ha fel szabad tételeznünk, hogy Isten helyesli a társadalmi, erkölcsi és vallási tudatnak ezeket a változásait, emberiesedését, akkor jogunk van aktualizálásokra, amelyek visszaadják az írás szavának elevenségét. Szomorú exegézis lenne, amely „elavult”, „elmaradott”, „használatlan”, vagy még rosszabb jelzőkre korlátozódna. Még olyan szélsőséges példák esetében is, mint a nők és rabszolgák kérdésének újszövetségi tárgyalása, az Isten szavával becsületesen küzdő olvasó olyan útmutatásokra bukkan, amelyeket változott viszonyaink között sem nélkülözhetünk.

De — Istennek legyen hála — a Biblia nemcsak időhöz kötött kijelentéseket tartalmaz, amelyek nehéz „áttelepítésre” szorulnak. A kritikai exegézis persze érthetően nagyobb érdeklődést tanúsított a problematikus esetek, mint a „normális” szövegek iránt, s így az a végzetes benyomás jöhetett létre, mintha a Biblia egészében olyan bonyolult könyv lenne, hogy a laikus inkább hozzá se nyúljon. Ezzel ellentétben az aktualizáló módszer megint föl szeretne bátorítani, hogy egyszerű szövegeket egyszerűen is értsünk, és rendületlenül ragaszkodjunk az isteni-emberi alapértékek változhatatlanságához, amilyenek pl. az igaz-lelkűség, hűség, jóság, könyörület, önzetlenség és áldozatkészség. Már túl hosszú idő óta a kelletnél igen sokkal többet elméletieskedtünk és problematizáltunk az egyházi bibliai munkában, amelyett, hogy teljes egyszerűséggel azon gondolkodtunk volna, hogyan lehet az Ige testté itt és ma, a Szentlélekben.

Osszefoglalás

Aki a fenti fejtegetéseket elolvasta, aligha jut arra a gondolatra, hogy a szerző tagadni akarja a történetkritikai bibliatudomány értékét, és a helyébe régi magyarázó módszerek új kiadását ajánlani. Hiszen először kifejezetten elismertük az újkori exegézis jogait és célkitűzéseit, egyben azonban világosan felvázoltuk valóság- és igazságértelmezése határait. Ezután meg lehetett fogalmazni a hívő, egyházilag elkötelezett bibliai munka másfajta célkitűzéseit és módszereit. Minden szentírásolvasás, akár egyénileg, akár csoportosan történik, lényege szerint igeistentisztelet. Föltételezi a megelőző imádságot, és mindig újra visszatér hozzá. Ezzel eléri legfőbb céljait: hogy párbeszédbe jusson Istenrel, útmutatást kapjon tőle, és minden dolgot igéjének fényében lásson. Mindennek azonban módszeresen rendezett lépésekben kell lefolynia. A biblia-olvasó kutatja a helyzetet, amely a szöveg előtt lebegett, és beleviszi saját problémáit, — itt nemcsak egyéni ügyekre gondolunk. Hagyja, hogy Isten szava megszólítsa, irányítsa, igazolja, ellenállásra ösztönözze és életre keltse. Gondolkodásával azon fáradozik, hogy az egyes kijelentéseket integrálja a hit egészébe: ennek célja ne valami mesterséget összehangba hozás legyen, hanem a

lényeg utolérése. Végül pedig minden bibliai munkának gyakorlati következményekre kellene vezetnie, ha ez nem is más, „csak” a bizalom, életkedv, öröm és közösségi érzék új kiküzdése. Ezekkel a célokkal és módszerekkel a hívő írásmagyarázat messzemenően függetlenedik a tudományos exegézistől, és az egyházi lelkipásztorkodás, hitoktatás és felnőttképzés önálló feladatának bizonyul. A módszertani tanácstalanság már túl hosszúra nyúlt korszaka után ismét több figyelmet kellene neki szentelni.

Forrás: Geist und Leben 1977, 194—208.

HÁROM SZENTÍRÁSMAGYARÁZAT

Farkasfalvy Dénes

Izajás meghívása

UZIJA KIRÁLY HALÁLÁNAK ÉVÉBEN . . .

Tudós könyvek megmagyarázzák a dátum fontosságát. Uzija bölcs és erőskezű uralkodó volt. Halálának éve döntő fordulatot hozott Júda életében. Évtizedek nyugalma és gazdagodása után a kis nép története rossz irányba indult: politikai bizonytalanság és egymást követő nemzeti katasztrófák felé. A haldokló Uzija mintegy szimbóluma volt népe sorsának: bár uralkodását siker és erő vette körül, a király maga utolsó éveiben leprában szenvedett. Halálának éve csupa baljóslat: a jövő nyomorúsága előre vetíti árnyékát. De az Úr ezt az időpontot választja ki, hogy követét kiválassza, akin keresztül a maga uralmát, fényét és megpróbáltatásait kinyilvánítsa.

LÁTTAM AZ URAT . . .

Palástja úgy borítja el a templomot, mint valami hatalmas szőnyeg. Izajás ott áll Isten királyi palástjának a szegélyén, most látja, hogy a templom szerzetes szimbólumai mögött mi a kegyelmi valóság: a mindenség Ura itt trónol, itt hajol az emberhez, itt vett magának szállást.

Izajást egy életen keresztül elkíséri ez a tudat: Isten Sion hegyén magaválasztotta szentélyében jelen van, hogy terveit, uralmát, akaratát megvalósítsa. Ez a tényező fontosabb a történelemben, mint az egymást érő vajdóó krízisek sorozata, a Júdára mint prédára vadászó nagyhatalmak hadijátéka és alakoskodó diplomáciája.

A köztünk lakó Isten valósága mindent fókuszba helyez, magyaráz és érteni enged. Semmiségem tudata nem aláz meg többé, jelentéktelen voltom nem kelti már az elhagyottság érzését: Isten jelenléte betölti az űrt, amit kicsiségem tudata kelt körülöttem.

Láttam! Tudom, hogy Mózes azt mondta: nem láthatja őt ember úgy, hogy életben maradjon. Illés is eltakarta arcát, mert őrá élő ember nem tekinthet.